

5. Дерман-Спаркс Л. Антидискримінаційні методи виховання дітей дошкільного віку. Київ: Веселка, 2002. 262 с.
6. Кікінежді О. М., Говорун Т. В., Шульга І. М. Гендерне виховання дошкільнят: навчально-методичний посібник. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан. 2015. 192 с.
7. Кононко О. Л. Виховуємо соціально компетентного дошкільника: навч.-метод. посіб. до Базової прогр. розв. дитини дошк. віку «Я у Світі». Київ: Світич, 2009. 208 с.
8. Кравець В. Гендерна педагогіка: навч. посібник для студ. вузів. Тернопіль: Джура, 2003. 416 с.
9. Кравець В. П. Гендерні дослідження в контексті глобальних викликів сучасності. *Гендерні дослідження: прикладні аспекти: монографія* / В. П. Кравець, Т. В. Говорун, О. М. Кікінежді та ін.; за наук. ред. В. П. Кравця. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2013. 448 с.
10. Фіялка С. Б. Тематичне розмаїття дитячих книжок: уроки для України. *Обрії друкарства*. 2018. № 1 (6). С. 268–279. URL: <http://horizons.vpi.kpi.ua/article/view/132929>
11. Формування гендерної компетентності дошкільників у процесі організації навчально-виховної роботи за Базовою програмою розвитку «Я у Світі»: методичні рекомендації / За заг. ред. Туркот Т. І. Упорядник В. Гурєєва. Херсон; КВНЗ«Херсонська академія неперервної освіти» Херсонської обласної ради. 2012. 48с.

Ірина Кузьма

ФОРМУВАННЯ МЕДІАГРАМОТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

У суспільстві постійно зростає роль медіа. Вони суттєво впливають на управлінські процеси держави, адже саме з допомогою новітніх технологій майбутні обранці створюють собі імідж серед народу; на стабільність існування країни, оскільки її інформаційна політика може зумовити як мирне співіснування, так і розгортання військового конфлікту.

У зв'язку зі зростанням значення засобів масової інформації в житті людей усе більшої актуальності набуває проблема формування їхньої медіаграмотності. Ця компетентність стає однією з

найважливіших у педагогічних працівників, зокрема й вихователів ЗДО, адже на часі необхідність реалізовувати медіаосвіту, починаючи з дошкілля. Зараз постійно знижується вік дитини, коли вона вперше контактує з медіа.

Проблема медіаосвіти дітей і молоді є предметом досліджень О. Волошенюк, А. Волошиної, В. Іванова, Л. Кульчинської, І. Мищишин, Л. Найдьонової, Г. Онкович та інших науковців. Вони визначили основні поняття, провідні форми й методи медіаосвітньої діяльності. Зарубіжні вчені медіаосвіту і медіаграмотність часто ототожнюють. Українські дослідники зазвичай розглядають медіаграмотність (медіакомпетентність) як результат медіаосвіти.

Американські вчені С. Шейбе і Ф. Рогоу трактують медіаграмотність як набір навичок. Науковці з'ясували, що для медіаграмотної особи необхідні навички:

- доступу (вона повинна мати фізичний доступ до сучасних медіатехнологій і високоякісного контенту, а також знати, як використовувати ці технології ефективно);

- розуміння (розуміти прості однозначні меседжі, які надходять із медіаджерел, як необхідну передумову для досягнення здатності ставити аналітичні питання стосовно цих меседжів);

- усвідомлення (звертати достатньо уваги, щоб помічати наявність медіамеседжів та їхню роль у житті);

- аналізу (декодувати медіамеседжі для їхнього критичного й самостійного осмислення);

- оцінки (робити свідомі обґрунтовані судження про цінність або корисність медіамеседжів для певних цілей);

- творення (створювати медіамеседжі для різноманітних цілей і використовувати численні медіаформати);

- рефлексії (розмірковувати, яким чином особистий досвід та цінності впливають на створення медіамеседжів і реакцію на них, а також оцінювати весь спектр потенційних наслідків продукування таких медіамеседжів для самого себе та для інших);

– участі (ініціювати спільні заходи або приєднуватися до них, що реалізовується як результат використання таких інтерактивних медіатехнологій, як Вікіпедія, соціальні мережі та віртуальні світи).

Необхідно акцентувати увагу, що С. Шейбе й Ф. Рогоу суттєвого значення в структурі медіаграмотності надають аналізу й рефлексії, а також бажанню творити, діяти, використовуючи здобуті знання [Шейбе С., Рогоу Ф., 2017, с. 60].

Отже, такий підхід до трактування і визначення структури медіаграмотності унеможлиблює ототожнення медіаосвіти з використанням комп'ютерних технологій, що часто припускають педагоги й батьки дошкільників.

Аналіз досліджень учених щодо визначення понятійного апарату й структури медіаграмотності дає підстави для висновку, що в їхніх працях недостатньо оцінено значення стратегічної компетентності (розмірковування про власне використання медіа; досягнення цілей за допомогою засобів масової інформації), на яку звертають увагу науковці Нідерландської організації Mediawijzer.net [Кузьма І. І., 2019, с. 63–64].

Розвідки щодо дошкільної медіаосвіти здійснюють Н. Ашиток, Н. Гавриш, О. Качура, Р. Кондратенко, К. Крутій, О. Олійник, О. Полєвікова, Ю. Семеняко, О. Соцька тощо. Дослідження К. Біницької, О. Кравчишиної, І. Мардарової та інших науковців присвячені підготовці майбутніх вихователів до реалізації медіаосвіти в ЗДО. О. Кравчишина, зокрема, з'ясувала, що більшість педагогів дошкільної освіти (91 %) не володіють методикою ефективного включення засобів медіаосвіти в освітній процес дитячого садка і потребують спеціального навчання [Кравчишина О. О., 2018, с. 70]. Проте в працях дослідниці не простежується кореляція між формуванням готовності майбутніх вихователів до використання засобів медіаосвіти та рівнем сформованості їхньої медіаграмотності. Крім того, не виявлено досліджень щодо визначення змісту, форм і методів формування медіаграмотності майбутніх вихователів.

У вирішенні цього завдання ключовим є встановлення трикомпонентної структури медіаосвіти: навчання про медіа, освіта

через медіа та для медіа (А. Анджеєвська, Ю. Беднарк, С. Дилак, О. Янкович), – а також її різноспрямованості та багатоаспектності. С. Шейбе й Ф. Рогоу порівнюють медіаграмотність зі складною плетеною тканиною з багатьох перехресних смуг різної ширини та кольорів, що деколи перекриваються, затемнюються, змішуються або існують у додаткових, але паралельних світах. Автори зазначають: «Різноманітні інтереси, які приводять людей до освіти з медіаграмотності, можуть бути дуже відмінні: від захоплення медіа (в дусі вивчення історії мистецтв або літературознавства) до освіти споживача (виникнення культури «покупцю, бережися») в суспільстві, коли очікується, що споживач має бути поінформований, щоб захистити себе), до культурології (яка вивчає взаємодію медіа та культури для пояснення, яким чином медіа формують суспільство, особливо ставлення до таких суспільних питань, як расизм, сексизм, гомофобія та матеріалізм), до питань батьківства та релігії» [Шейбе С., Рогоу Ф., 2017, с. 61].

Отже, різноманітність функцій медіаосвіти, складна структура медіаграмотності, суттєвий вплив медіа на виховання дошкільника зумовлюють актуальність формування медіаграмотної особистості майбутнього вихователя у педагогічному ЗВО.

Основною дисципліною, під час вивчення якої вирішується це завдання, є «Інформаційні технології». Її зміст цілком відповідає трикомпонентній структурі медіаосвіти: навчання про медіа, освіта через медіа та для медіа. Проте розглядаються лише новітні медіа: комп'ютер, інтернет, мультимедіа тощо, – а їхній спектр є значно ширшим. Це насамперед традиційні медіа: книга, газета, журнал, театр тощо. Окрім того, під час вивчення інформаційних технологій студент не має достатньо змоги сформувати набір навичок, визначений С. Шейбе і Ф. Рогоу. Ідеться передусім про аналіз, оцінку, рефлексію тощо, створення контенту для дітей (казок, оповідань), критичне мислення, особливо щодо дитячої продукції – мультиплікаційних фільмів, телевізійних програм для наймолодших.

Таким чином, медіаграмотний майбутній вихователь – це особа, яка усвідомлює цінність медіаосвіти для сучасної людини; володіє

знаннями в цій галузі; дотримується правил безпечного застосування медіа; використовує, створює і критично аналізує медіазасоби для досягнення професійних та особистісних цілей.

На основі студіювання наукової літератури, емпіричних досліджень виокремлюємо чотири компоненти формування медіаграмотності майбутніх вихователів у закладах вищої педагогічної освіти:

– методологічний (знання концептуальних документів про медіаосвіту; ключових принципів медіаосвіти та підходів до її реалізації, засад дошкільної педагогіки і психології);

– теоретичний (знання понятійно-категоріального апарату; класифікацій та функцій медіа; методів можливого маніпулювання свідомістю, генези медіазасобів та медіаосвіти дошкільників; напрямів медіаосвіти в ЗДО; шляхів співпраці з батьками; особливостей організації медіаосвіти дошкільників, діагностики сформованості медіаграмотності дітей);

– методичний (студіювання й створення методичних розробок для формування медіаграмотності дошкільників);

– практичний (формування вмінь і навичок у галузі медіаосвітньої діяльності: участь у тренінгах, семінарах, створення презентацій для батьків дошкільників з акцентуванням уваги на праксеологічних казках як новому медіапродукті; удосконалення інформаційної грамотності вихователів) [Кузьма І. І., 2019, с. 103–104].

Ми провели дослідження рівня методологічної і теоретичної медіакомпетентностей студентів магістратури заочної форми навчання ТНПУ ім. В. Гнатюка та Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії. В анкетуванні взяли участь 110 майбутніх фахівців, з них 97 (88,2 %) є працівниками ЗДО.

Лише 2 магістранти з анкетованих відповіли, що вони ознайомлені з Концепцією впровадження медіаосвіти в Україні, інші 108 – ні. На запитання «Що Ви розумієте під медіаосвітою та медіаграмотністю?» 56 магістрантів (50,9 %) відповіли «Не знаю (не задумувалася)». Інші респонденти, хоча й намагалися відповісти, але здебільшого або звужували значення терміна, або відповідали

неправильно. Зокрема, 43 магістранти зазначили, що це освіта за допомогою радіо, телебачення або з використанням комп'ютерних технологій, медіатехніки; знання про різні медіазасоби; усі галузі освіти, втілені в одному проєкті; а медіаграмотність – це вміння правильно скористатися новітніми засобами та вміння самостійно шукати матеріал для саморозвитку. Ще 11 учасників анкетування зуміли використати мобільний інтернет і переписали визначення зі смартфона. Це стало зрозуміло з дослівного цитування (це частина освітнього процесу (напрям освіти), спрямована на формування в суспільстві медіакультури, підготовку особистості до безпечної та ефективної взаємодії із сучасною системою мас-медіа). Отже, магістранти продемонстрували, що володіють уміннями пошуку інформації, тобто їм властивий певний рівень сформованості медіаграмотності.

Переважає більшість анкетованих (89 зі 110, що брали участь в експерименті) вважає, що варто формувати медіаграмотність у дітей старшого дошкільного віку; лише 9 заперечують таку необхідність, оскільки діти й так багато часу проводять за комп'ютерами; 12 – не змогли відповісти. Отже, 9 магістрантів переконані, що формувати медіаграмотність – це навчати працювати з комп'ютерною технікою. Аспект критичного, відповідального сприймання інформації недооцінюється, як і попередження загроз сучасних медіа для розвитку дитини.

106 магістрантів (96,4 %) усвідомлюють необхідність і важливість медіаосвіти в дошкільлі. Лише 4 респонденти, що становить 3,6 % опитаних, відповіли, що не хочуть детальніше ознайомитися з проблемами формування медіаграмотності у ЗДО.

На запитання «Чи формуєте в дітей критичне мислення; які форми, методи, прийоми для цього використовуєте?» 47 магістрантів (42,7 % опитаних або 48,5 % з тих, хто працює в ЗДО) відповіли, що ні. Проте 63 магістранти (57,3 %) вважають, що формують, проводячи бесіди, даючи проблемні завдання.

83 респонденти (75,5 % або 85,6 % від тих, які працюють у ЗДО) відповіли, що не проводять роботу з батьками щодо формування

медіаграмотності. Лише 27 магістрантів (24,5 %) здійснюють таку діяльність. Це бесіди про медіапродукцію, яку переглядають діти, а також про роль комп'ютера, смартфона в житті дитини.

Таким чином, незважаючи на популярність термінів «медіаосвіта» і «медіаграмотність», магістранти ЗВО, які водночас є працівниками дошкільних закладів, не знають чітко, що ці терміни означають, і асоціюють їх із комп'ютерною технікою та ІКТ, не пов'язуючи з критичним відповідальним сприйманням інформації. Проте всі опитані фахівці дошкільної освіти проявляють інтерес до проблем медіаосвіти й охоче обиратимуть медіаосвітні дисципліни в університетах, братимуть участь у лекціях та семінарських заняттях на ці актуальні теми» [Янкович О. І., 2018, с. 269–270].

Аналіз рівня сформованості медіаграмотності майбутніх вихователів (теоретичний і методологічний компоненти) дає підстави для висновку про необхідність спеціальної дисципліни в підготовці майбутнього вихователя – «Медіаосвіта і медіаграмотність». Така дисципліна є в навчальних планах із підготовки майбутніх фахівців в університетах Польщі. Під час її вивчення студенти знайомляться з видами, класифікаціями, функціями медіа; їхнім застосуванням в освіті; реальними й віртуальними загрозами для дітей і молоді. Вивчення дисциплін «Медіапедагогіка», «Медіаосвіта» відбувається з використанням спеціально створених підручників і посібників. На численних сайтах є розробки медіаосвітніх уроків для дітей від дошкільного до старшого шкільного віку [Кузьма І. І., 2018, с. 222].

В Україні різнопланова робота з написання книжок із медіаосвіти проводиться Академією української преси. Така література запропонована як у паперовому, так і в електронному форматах, зорієнтована на різні категорії зацікавлених осіб: учителі початкової школи, учителі-предметники середньої загальної освіти, медіатренери, батьки. Проте мотивація до опрацювання цих книжок, як і матеріалів для дошкільників, зростала б водночас із вивченням дисциплін «Медіаосвіта» або «Медіапедагогіка». Саме під час занять із цих курсів студенти змогли б навчитися відрізняти правдиву й неправдиву інформацію, пізнавати мову медіа, економічні й правові

аспекти застосування медіа, диференціювати низьковартісну і якісну медіапродукцію та допомагати батькам дошкільників у формуванні цього вміння.

Проблеми виховання ціннісних орієнтацій є одними з ключових під час реалізації медіаосвіти і вони продовжують зберігати актуальність. Так, питання використання мультиплікаційних фільмів у роботі з дітьми розглядала К. Крутій. Вона, зокрема, зазначила: «На жаль, як наприкінці минулого століття, так і до сьогодні мультиплікаційна індустрія переживає не найкращі часи. Мультфільмів виробляється замало, тому звільнену нішу на ринку медіапродукції посіли американські та японські мультфільми, які розраховані на іншу аудиторію, іншу ментальність і несуть у собі елементи іншої культури. На думку фахівців, більшість сучасних мультфільмів можуть мати небезпечні для дітей і суспільства наслідки» [Крутій К. Л., 2013, с. 86].

Варто звернути увагу і на деякі українські народні казки. Загрози для дитини й молодої людини становлять, зокрема, ті, у яких відображені родинні чвари, ненависть між членами сім'ї, агресія. Наприклад, уривок із казки «Про сімох братів-гайворонів і їх сестру» вражає жорсткістю: «Дуже хотіла мачуха звести з світу невістку, але ніяк це не вдавалось їй, бо царський син дуже кохав свою жінку і доглядав за нею, як за своїм оком.

– Як не згубить твій син своєї жінки, то згуби їх обох! – каже мачуха цареві. – Звели повісити їх або розстріляти! А як не зробиш цього, то я тобі не жінка, ти мені не чоловік.

Мусив-таки цар послухати її.

– Слухай, сину! Як ти не відведеш своєї жінки туди, звідкіль узяв її, та не уб'єш її, а до того ще не принесеш із неї серце, очі й обидві руки по лікті, то я мушу убити тебе самого! – каже він своєму синові.

Покірний був царевич, заплакав він гірко та й пішов із своєю дружиною на край світу» [Про сімох братів].

Далі в казці описано жорстокі дії, які вражають дорослу людину, не те що дитину. Якщо використовувати такі медіапродукти в процесі виховання молодого покоління, то, зрозуміло, що в цілому в країні

неможливо очікувати на формування в людей найвищих моральних чеснот. Читання подібних казок не сприятиме ні високому індексу людського розвитку, ні економічному процвітання, бо успішне суспільство починається там, де гармонійно розвинена особистість, яка вміє досягати цілей, зберігаючи при цьому моральні цінності, живе в щасливій сім'ї. Отже, наявна гостра потреба в якісних медіа, які б стали ефективним засобом виховних впливів на дітей.

У формуванні медіаграмотної особистості майбутнього вихователя важливими є такі вміння: стратегічні (досягнення цілей за допомогою медіазасобів), творення контенту для дітей (казок, оповідань). Серед медіапродуктів, що виконують інформаційну, виховну, лікувальну функції, – терапевтичні казки. Вони набули особливої популярності в другій половині ХХ ст. Саме тоді в науковому обігу з'явилось поняття «казкотерапія». Слухаючи казку, дитина переконується, що її мрії можуть стати реальністю і вона разом з казковим героєм здатна подолати страхи.

Ми пропонуємо новий медіапродукт і, відповідно, термін – праксеологічна казка. На прикладі казкових героїв дитина вчиться досягати життєвих цілей, долаючи труднощі, перешкоди. У створених казках обґрунтовані, зокрема, такі висновки: щоб багато здобутків мати, треба цілі визначати; досягнувши успіху, необхідно допомагати друзям; для роботи в команді потрібно приймати спільні правила гри; заможною стає та людина, яка дбає не тільки про власне благополуччя, а й про матеріальну підтримку друзів [Кузьма І. І., 2019, с. 139–144].

Отже, праксеологічна казка – це можливість набуття двох визначальних умінь, що притаманні медіаграмотній людині: стратегічні і творення. Адже це такий медіапродукт, для створення якого необхідні креативність, а також праксеологічні вміння, що формуються в майбутніх вихователів під час вивчення навчальної дисципліни «Організація успішної діяльності».

У процесі її опанування студенти засвоюють правила успішного цілеутворення, навчаються ставити життєві цілі, знайомляться з методикою подолання перешкод, визначають коефіцієнт власного

успіху та підвищують його під час виконання вправ, у проєктній, продуктивній діяльності [Янкович О. І., 2017, с. 32].

Уміння досягати життєвих цілей формується в майбутніх вихователів водночас і в єдності з формуванням медіаграмотності. При цьому використовуються медіазасоби: монографії з формування успішної особистості 6-річного першокласника, книги для батьків, у яких розроблені рекомендації з виховання успішної дитини.

Новітні форми, методи, технології медіаосвіти студенти опановують в процесі вивчення систем дошкільної освіти та її інновацій.

Отже, ураховуючи багатогранність і складноструктурованість поняття «медіаграмотність», можемо зробити висновок, що в майбутніх вихователів вона формується під час вивчення навчальних дисциплін: «Інформаційні технології», «Організація успішної діяльності», «Інновації в дошкільній освіті», «Системи дошкільної освіти» тощо. Перспективними ідеями вважаємо впровадження «Медіапедагогіки»; організацію інтегрованих занять (семінарів, конференцій) з ІКТ та психологічних, педагогічних дисциплін на теми медіаграмотності студентів і дошкільників.

Список використаних джерел

1. Кравчишина О. О. Формування готовності майбутніх вихователів до використання засобів медіаосвіти у навчально-виховному процесі дошкільних навчальних закладів: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Старобільськ, 2018. 299 с.
2. Крутій К. Л. Медіадидактичні особливості використання мультфільмів як засобу навчання мови і розвитку зв'язного мовлення дошкільників. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. Серія: Педагогіка. 2013. № 3. С. 85–90.
3. Кузьма І. І. Формування медіаграмотності дітей старшого дошкільного віку: теорія і технологія: монографія / за ред. проф. В. М. Чайки. Тернопіль: Вектор, 2019. 188 с.
4. Кузьма І. Формування морально-етичних цінностей дітей старшого дошкільного віку в процесі реалізації медіаосвіти. *Людинознавчі студії: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного*

- університету імені Івана Франка. Серія «Педагогіка». 2018. № 6/38. С. 219–228. URL: <http://lssp.ddpu.drohobych.net/article/view/119522>
5. Максимова О. О. Формування успішної особистості шестирічного першокласника: монографія / за ред. проф. М. В. Левківського. Житомир: ЖДУ, 2013. 195 с.
 6. Про сімох братів-гайворонів і їх сестру. Українські народні казки. URL: <https://kazky.org.ua/zbirky/ukrajinsjki-narodni-kazky/pro-simoch-brativ-hajvoroniv-i-jich-sestru>
 7. Шейбе С., Рогоу Ф. Медіаграмотність: підручник для вчителів / пер. з англ. С. Дьома; за заг. ред. В. Ф. Іванова, О. В. Волошенюк. Київ: Центр Вільної Преси, Академія Української Преси, 2017. 319 с.
 8. Янкович О. І., Біницька К. М., Очеретний В. О., Кузьма І. І. Підготовка майбутніх фахівців в університетах України та Польщі до реалізації медіаосвіти дошкільників. *Інформаційні технології та засоби навчання*. 2018. № 5. Т. 67. С. 264–276. URL: <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/2323>
 9. Янкович О. І. Праксеологічна підготовка майбутніх учителів у вищих навчальних закладах України та Польщі. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. Серія: Педагогіка. 2017. № 3. С. 28–35.
 10. Andrzejewska A. Dzieci i młodzież w sieci zagrożeń realnych i wirtualnych: aspekty teoretyczne i empiryczne. Warszawa: Difin SA, 2014. 272 s.
 11. Yankovych O. I., Chaika V. M., Ivanova T. V., Binytska K. M., Kuzma I. I., Pysarchuk O. T., Falfushynska H. I. Technology of forming media literacy of children of the senior pre-school age of Ukraine. *Cloud Technologies in Education. Proceedings of the 6th Workshop CTE 2018* (Kryvyi Rih, Ukraine, December 21, 2018) / Eds. Kiv, A. E., Soloviev, V. N. CEUR-WS.org, online. P. 126–144. URL: <http://ceur-ws.org/Vol-2433/paper07.pdf>

Тетяна Рожко-Павлишин

ПРОФІЛАКТИКА БУЛІНГУ В ЗАКЛАДІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Сучасна вітчизняна освіта дітей дошкільного віку зорієнтована на особистість та вибудовується на засадах формування базису особистісної культури дітей. Ключовим чинником у характеристиці культури особистості є її взаємодія із соціумом, опанування